

ANLATI YERLEMLERİ

Kişi / Süre / Uzam

Tahsin Yücel (Elbistan, 17 Şubat 1933 – İstanbul, 22 Ocak 2016). Elbistan Gazi Paşa İlkokulu'nu, Galatasaray Lisesi'ni (1953) ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi (1960). XIX. ve XX. yüzyıl Fransız yazını ve göstergebilim alanlarında uzmanlaştı. 1978'de profesör oldu. İÜEF'deki öğretim üyeliği görevinden 2000 yılında emekliye ayrıldı. Yurtiçi ve yurtdışında ses getiren yazınsal incelemelerinin yanı sıra, yazın adamı kimliğiyle de tanındı; roman, öykü, anlatı ve denemeler yazdı, birçok çeviri yaptı. Öyküleri İsveççe, Fransızca gibi yabancı dillere çevrildi.

Başlıca kitapları: *Araştırma: L'Imaginaire de Bernanos*, 1969; *Figures et messages dans la Comédie Humaine*, Maison Mame, Tours, 1972 (*İnsanlık Güldürüsü'nde Yüzler ve Bildiriler*, YKY, 1997); *Anlatı Yerlemleri*, 1979 (YKY, 1993); *Dil Devrimi ve Sonuçları*, 1982; *Yapısalcılık*, 1982. **Deneme-eleştiri:** *Yazın ve Yaşam*, 1976; *Yazının Sınırları*, 1982; *Tartışmalar*, 1993; *Yazın, Gene Yazın*, 1995; *Alıntılar*, 1997; *Söylemlerin İçinden*, 1998; *Salaklık Üstüne Deneme*, 2000; *Göstergeler*, 2006. **Öykü:** *Uçan Daireler*, 1954; *Haney Yaşamalı*, 1955; *Düşlerin Ölümü*, 1958; *Ben ve Öteki*, 1983; *Aykırı Öyküler*, 1989; *Komşular*, 1999; *Golyan Devrimi*, 2008. **Roman:** *Mutfak Çıkmazı*, 1960; *Vatandaş*, 1975; *Peygamberin Son Beş Günü*, 1992; *Bıyık Söylencesi*, 1995; *Yalan*, 2002; *Gökdelen*, 2006. **Masal:** *Anadolu Masalları*, 1957 (YKY, 1992).

Tahsin Yücel'in
YKY'deki kitapları:

Anlatı Yerlemleri (1993)
Tartışmalar (1993)
Yazın, Gene Yazın (1995)
Alıntılar (1997)
İnsanlık Güldürüsü'nde Yüzler ve Bildiriler (1997)
Söylemlerin İçinden (1998)
Yapısalcılık (1999)
Yazının Sınırları (1999)
Salaklık Üstüne Deneme (2000)

DOĞAN KARDEŞ:
Anadolu Masalları (1992)

TAHSİN YÜCEL

Anlatı Yerlemleri
Kişi / Süre / Uzam

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 0205
Cogito - 7

Anlatı Yerlemleri / Tahsin Yücel

Kitap editörü: **Hilmi Tezgör**
Düzeltili: **Korkut Erdur**

Kapak tasarımı: **Mehmet Ulusel**
Grafik uygulama: **Gülçin Erol Kemahlıoğlu**

Baskı: Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi
A Blok Kat: 2 34310 Haramidere / İstanbul
Telefon: (0 212) 412 17 00
Sertifika No: 12026

1. baskı: Ada Yay., 1979
YKY'de 1. baskı: İstanbul, Mart 1993
3. baskı: İstanbul, Nisan 2019
ISBN 978-975-363-089-1

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2017
Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

İçindekiler

ON DÖRT YIL SONRA

Öndeyi • 11

Giriş • 13

I. YANDA BİRİLERİ

1. *İnsanlık Güldürüsü'nün* Kapıları • 21
2. Anlatılar ve Anlatıcılar • 26
3. Anlatının Katmanları • 32
4. Sonuç Yerine: Söylem ve Edim • 49

II. MERDİVENLER

1. Kuşkulu Uzamlar • 55
2. Bulanık Süreler • 60
3. Bilisel ve Kılışal • 72
4. Sonuç Yerine: Doğayla Ekin Arasında • 80

III. HAYVANLA SAVAŞ

1. Konumlandırım Sorunları • 87
2. Şato • 89
3. Çelişkin Eğilimler • 93
4. Av • 95
5. Kıya • 98
6. Ermişlik • 109

IV. AYNA VE YANSIMA

1. Betimleme ve Anlam • 115
2. Nesnel ve Öznel • 121

3. Sürekli ve Süreksiz • 129
4. Zamanın ve Uzamın Üstünde • 134
5. Gerçek: Yazın • 145

V. KOPUK VE SÜREKLİ

1. Esenliksiz Bir Uzam • 151
2. Yalnızlık Uçurumları • 154
3. Bedenler ve Uzamlar • 158
4. Zaman İçinde Sürgünlük • 168
5. Sonuç Yerine: İletişim ve Özdeşleşim • 175

VI. DURUK DÜŞÜŞ

1. Budanmış Bir Söyleşim • 182
2. Çelişkin Bir Uzam ve Çelişkin Bir Kişi • 184
3. Bilisel Uzamlar • 190
4. Öykünün Eklemlenimleri • 196
5. Kişi / Süre / Uzam • 198
6. Maske ve Ayna • 206
7. Sonuç Yerine: Bitmeyen Öykü • 209

- Kaynakça • 211
Kavram Dizini • 217
Ad Dizini • 223

On Dört Yıl Sonra

Genellikle araya oldukça uzun süreler girdiğinden olacak, herhangi bir kitabımın yeniden yayımlanması söz konusu olunca, işin sevincinden önce kaygısı çöker içime. Böyle olması da doğaldır: hiç kuşkusuz, oldukça ağır bir biçimde bile olsa, kitabınız satmıştır, çoktandır bulunmamaktadır; ama satmak ille de anlaşılacak ve beğenilmek anlamına gelmez; kitabınız birkaç satır, birkaç sayfa okunduktan sonra bir köşeye atılmış da olabilir; böyle bir hovardalığı yapacak bin, iki bin, üç bin kişi her zaman çıkabilir. Buna karşılık, kendisi ya da kurumu adına, çoktan ortadan çekilmiş bir kitabı yeniden dolaşıma sokarak önünde yeni bir çevren açmanın sorumluluğunu göze alabilen birinini çıkması ancak sevindirir insanı. Ama sevinç kaygıyı da yedeğinde getirir: ya işler umulduğu gibi gitmezse?

Bu kaygı gerçekte daha köklü bir kaygının dolaylı bir dışavurumundan başka bir şey değildir. Köklü kaygı da aradan geçen yıllar içinde sizinle kitabınız arasında kurulan bağıntıların ürünüdür. Öyle ya, hem yazarla yapıtları, hem de yapıtların birbirleri arasında değişik bağıntılar kurulur, bu bağıntılar da her zaman içimizi esenlik duygularıyla dolduran bağıntılar değildir.

Şöyle biraz düşünecek olursak, yaşlı yazar karşısında genç yazarı, olgunluk çağının kitabı karşısında gençlik kitabını bir tür “ata” olarak niteleyebiliriz: kaynak hep daha eskidedir. Ama yazar olgunlaşp geliştiğini, yeni yapıtlarının eskilerinden daha üstün olduğunu düşünür, bu da onu, çelişkin bir biçimde, “ata”yı “oğul” gibi görmeye yöneltir. Ne olursa olsun, eski kitaplarıyla kendisi ve yeni kitapları arasında nerdeyse indirgenmez bir uzaklığın varlığını sezinlememesi zordur. Böylece, yeniden basılması söz konusu olunca, eski kitabı bu uzaklağa göre değerlendirir ister istemez; sorular üşüşür kafasına: Bu kitap benim yazarlığımı ya da araştırmacılığımı ne ölçüde yansıtmakta? Benim gerçek düzeyimi yansıtmaması durumunda bile, yazın ve ekinimizin geldiği düzeyde,

böyle bir kitap okura ne verir? Yeniden yayımlanmaması daha doğru olmaz mı? Bugün bu kitap on yıl önceki biçimiyle yayımlanmaya değer mi? Eski kitabı hiçbir düzeltme yapmadan, olduğu gibi yayımlamaya gönlünüz elvermez, hatta, kimi acemiliklere bakarak, onu bu biçimiyle yayımlamayı bir yerde okura saygısızlık gibi görürsünüz; üzerinde biraz oynamak istersiniz. Ama basılı kitap üzerinde oynamak hem okura, hem kişiliğinizin belirli bir evresine karşı saygısızlık değil midir? Orta yolu seçerek düzeltmeyi dizgi yanlışları ve eskimiş ya da değişmiş terim ve sözcüklerle sınırlarsınız. Bu arada, ufak tefek birtakım biçimsel düzeltmeler yaptığınız da olur, ama içinde hep her şeyi baştan alamamanın sıkıntısı vardır. Kısacası, yukarıda da söylediğim gibi, işin sıkıntısı sevincini aşar.

Anlatı Yerlemleri'nin yeniden yayımlanması söz konusu olunca da biraz duraladım ister istemez. Ne var ki, bu kez konuya başka türlü bakıyordum: bir kez, ilk baskısı tükeneli yıllar olmasına karşın, yeniden yayımlanmaya değmeyeceğini pek düşünemedim; ikincisi, neden bilmem, onu hep en son kitaplarımdan biri gibi gördüm. Bu nedenle, her şeyden önce ilk yayımlanışının üzerinden on dört koca yıl geçmiş olması şaşırttı beni. Daha kötüsü, sayfalarını çevirdikçe, bu kitap, tuhaf ve çok rahatsız edici bir biçimde, bana yaşlanmışlığımyı duyuruyor, eski bir alışkanlıkla, bu sayfalarda da düzeltilecek yerler bulmakla birlikte, “Bu kitabı bugün de yazabilir miydim?” diye sormaktan kendimi alamıyordum.

Neden? On dört yıl öncesinin yorum, saptama ve tanımlarını şimdi yapamayacağım için mi? Sanmıyorum, şimdi de aynı verilerden aynı sonuçları çıkarabilirdim, hatta kimi yerlerde kimi gözlemleri bugün daha kıvrak bir biçimde geliştirebilirdim belki. Ama, ne yaparsam yapayım, on beş yıl önce, o kitabı yazdığım sıradaki belleksel donanıma kolay kolay ulaşamazdım; daha doğrusu, o bütün unuttuklarımı yeniden kazanabilmek için en az birkaç yıl uğraşmam gerekirdi.

Anlatı Yerlemleri'ni yazmaya giriştiğim zaman, Balzac'ın kişileri üzerine bir araştırma olan *Figures et Messages dans la Comédie humaine*'in yayımlanmasının üzerinden beş altı yıl geçmiş olmasına karşın, *İnsanlık Güldürüsü*'nün kişileri, oluntuları ve yapıları günlük yaşamının öğeleriymiş gibi canlıydı benim için; böylece,

nerdeyse “fiş”lerime başvurmam bile gerekmeden, Pléiade dizisinin on bir cildi içinde her ayrıntıyı elimle koymuş gibi buluyordum. *Yitik Zamanın Ardında* konusunda da aynı oranda rahattım: ikinci kez okumuştum onu, alıcı gözle, yani kafamda bir tasarıyla okuduğum için de “Ayna ve Yansıma” adlı bölümü yazdığım sırada, ayrıntılar kafama kendiliklerinden üşüşüyor, “çaya batırılmış çörek deneyimi” gibi çok işlenmiş bir konuya bile kendi yorumumu getirmemi sağlıyorlardı. *Kızıl ile Kara*'ysa benim en çok okuduğum romanların başında gelirdi: bu kitabın ayrıntıları konusunda yanlış bir şey okuyup da yanlışın neden yanlış olduğunu dakikasında sezmemem nerdeyse olanaksızdı.

Ama, öyle sanıyorum ki, *Anlatı Yerlemleri*'nin bunları da aşan bir yanı vardı: bugün beni çok da fazla ilgilendirmeyecek birşey: kendisini yönlendiren tümlük tutkusu.

Biliyorum, bugün bu kitabı şöyle bir gözden geçirenler, alaylı alaylı gülererek, “Çok da çelişkin bir tümlük tutkusu!” diyebilirler. İlk izlenimin getirdiği bu alayı haklı bulmamak da zor: aralarında belirgin bağıntılar bulunmayan, çoğunlukla yapıları ve boyutlarıyla bile birbirine ters düşer görünen altı anlatı yapıtı üzerine altı ayrı araştırma pek de öyle bir tümlük izlenimi yaratmaz insana. Ama amaçlanan buydu: bir kez, nerdeyse dünyanın bütün anlatılarının üç vazgeçilmez yerlemine: kişiye, süreye ve uzama araştırmada ayrıcalıklı bir yer vererek elverişli bir araç oluşturmak istiyor; ikincisi, öncelikle bu aracı deneyerek ele alınan anlatıların (benimsenen amacın sınırları içinde) olabildiğince eksiksiz birer çözümlemesini sunmaya yöneliyor; üçüncüsü, o gün için, anlatı kavramı çevresinde söylenebilecek her şeyin bütüncül bir toplamı olmayı amaçlıyor, bu arada birtakım verileri yeniden sınıflandırıp yeniden tanımlamaktan da geri durmuyordu.

Bugün, bu sav bayağı aşırı görünüyor bana. Ama, hiç eveleyip gevelemeden, “söylenebilecek her şey” sözünü “benim söyleyebileceğim her şey” biçimine sokarsam, *Anlatı Yerlemleri*'ni gerçek boyutlarına indirgemiş, üstelik, bunu yaparken, bugün için de geçerli bir gözlemi dile getirmiş olurum. Öyle ya, şimdi, bu çalışmayı yeniden okurken, anlatı anlayışımın burada belirlenenden hemen hiç uzaklaşmadığını; başkaları paylaşsın, paylaşmasın, anlatının üçlü yapısının (anlatı/öyküleme/öykü) benim için aynı ölçüde

geçerli kaldığını, anlatının üç yerleminin ayrıcalıklı niteliğini koruduğunu, bu yerlemler ışığında giriştiğim “çaya batırılmış çörek deneyimi” ya da “taşınır merdiven” / “taşınmaz merdiven” çözümlerini bugün de üç aşağı beş yukarı aynı biçimde yapacağımı seziniyorum. Söz konusu çözümlerler güçlerini nesnelere aldıkları için mi? Belki de, en azından bir ölçüde. Bu çalışmayı hazırlarken, onun yaptıkları benim yapmak istediğimden farklı bile olsa, hep çok büyük bir ustanın, unutulmaz hocam Algirdas Julien Greimas’ın yapıtından esinlendiğim için mi? Olabilir, ama gene bir ölçüde. Bu kitabın yayımlandığı dönemden bu yana hiç gelişmediğim için mi? Bu da büyük bir olasılık.

Ne olursa olsun, *Anlatı Yerlemleri* için söylediklerimi bütün eski kitaplarım için söyleyebilmek isterdim.

T. Y.

Öndeyi

Yayımdan sonraki yazgısı ne olursa olsun, her yapıt belirli bir kitleye göre hazırlanır. Sınırları alabildiğine geniş, nitelikleri alabildiğine bulanık olabilir bu kitlenin, ama, için bir biçimde de olsa, okurları göz önüne alınmadan tasarlanıp biçimlendirilmiş yapıt yoktur. Bu bakımdan, önce yurt dışında, göstergebilim araştırmalarında özlü bir bileşim sağlamayı amaçlayan bir dizi içinde yayımlanmak üzere, Fransızca olarak, dolayısıyla değişik bir kitle için hazırladığım bu çalışmayı dostum Ferit Edgü'nün yüreklendirmesiyle kendi dilime aktarıırken, ikide bir usumda beliren bir soruya: "Bu kitabı doğrudan doğruya Türkçe yazsam, gene böyle mi yazardım?" sorusuna hiçbir zaman olumlu bir yanıt veremedim. Çalışmanın bilimsel bir nitelik taşıması, çoğu Batı ülkelerinde küçümsenmeyecek bir yaygınlık ve saygınlık kazanmış olmasına karşılık, ülkemizde yeterince bilinmeyen göstergebilimsel uygulamaların yeni bir örneği olması daha da zorlaştırıyordu olumlu yanıt vermemi. Göstergebilim kuramlarını iyi tanıyanlar arasında anlaşmayı kolaylaştırıcı bir işlevi olan birtakım özgül terimler, bu kuramların yeterince bilinmediği çevrelerde anlaşmayı daha da zorlaştırabilirdi; göstergebilimin iyi bilindiği çevrelerde kesinliği tartışılmaz olmuş birtakım veriler bir başka çevrede yeni baştan bir kanıtlama çabasına girişmeyi zorunlu kılabilirdi. Ama burada terimleri yeni baştan tanımlamak, kesin verileri yeni baştan kanıtlamak, Coordonnées narratives'i Anlatı Yerlemleri'ne dönüştürmek değil, başka bir kitap yazmak olacaktı. Buna gönlüm elvermedi. Ancak çalışmanın Türkçeye aktarılmasında zorunlu olmadıkça özgül terim kullanmamaya özen gösterdim. Kitabın sonunda yer alan dizinin de işlenen konuların daha kolay anlaşılmasını sağlayacağını umuyorum. Ama bu konuda her şeyden önce ülkemizde yapısalcı araştırmaların çoğalmasına belbağlıyorum. Güvenimi doğrulayan belirtiler de az değil.

Giriş

*Methinks I should know you, and know this man;
Yet I am doubtful; for I am mainly ignorant
What place this is.*

W. SHAKESPEARE,
King Lear, act IV, scene VII.

Kendisini algılayan biri bulunduğu sürece, devingen bir çevrendir dünyamız; bizim algıladığımız ya da tasarladığımız dünyadır, nesnel ve değişmez bir dünya değil: “belli bir anda, belli birinin dünyası olmayan dünya yoktur”.¹ Bunun sonucu olarak, dünya konusunda her türlü bilginin en azından üç etkenin işlevi olduğu söylenebilir: dünyanın kendisi (uzam), onu ele alan özne (belli biri) ve her ikisinin de yer aldığı zaman (belli bir an). Bu üç öğeden birinde en ufak bir değişiklik oldu mu dünya aynı dünya değildir artık. İster bizi çevreleyen gerçek evren söz konusu olsun, ister betimlenmiş ya da düşünmüş öyküsel bir evren, üç öğeden biri için doğru olan, öbür ikisi için de doğrudur: “yerlerin evrensel tarihe ya da bireyin özgeçmişine göre her zaman bir tarihselliği olduğundan, uzam içinde her yer değiştirme zamansal yapının yeniden düzenlenmesini gerektirecek”², aynı biçimde, zaman içinde her yer değiştirme de uzamsal ve bireysel yapıların yeniden düzenlenmesini zorunlu kılacaktır.

Bu durumda, bu üç ulamın anlatının da temel yerlemlerini, yani onu yapısı içinde kavramamızı sağlayacak, temel öğelerini oluşturduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu üç ulamın üçünün de Greimas’ın belirginlikten yoksun olan ve söyleme bir “öznellik değiştirgesi” getiren öğeler olarak geniş ölçüde elenmesi gerektiğini

1 G. Blin, anan M. Zérafra, *Personne et Personnage*, s. 45.

2 M. Butor *Répertoire*, II, s. 96.

düşündüğü dört ulamın başında yer aldığı doğru.³ Bir anlamsal evren kurmak söz konusu olduğu zaman, Greimas'ın bu önerisinin büyük kolaylıklar sağladığı da doğru.⁴ Ama sakıncaları da yok değil: son noktasına dek götürülünce, söz konusu anlamsal evreni taşıyan söylem türünün özgül niteliklerini gözden kaçırıyor ister istemez, bir şiiri, bir anlatıyı, bir siyasal yapıtı, hatta aynı yazarın ya da belirli bir dönemin değişik yazarlarının ürünü olan bir ayrışık metinler toplamını hiçbir ayırım gözetmeden, aynı biçimde ele alabiliyor.

Birkaç örnek bir yana, anlatı konusunda sürdürüle gelen göstergebilimsel araştırmaların, birbirlerini bütünleyecek yerde, birbirlerinden uzaklaşarak ilerleyen iki ayrı yol üzerinde gelişmesinin biraz da bu kaçınılmaz sınırlamanın sonucu olduğu düşünülebilir. Bunlardan birincisi, Propp'un açtığı çığırı izleyen ve daha çok biçimci bir nitelik gösteren "işlevsel çözümleme"dir; ikincisiyse izleklerin yeniden düzenlenmesiyle yapıtın anlam evrinini ortaya çıkarmaya çalışan ve yapısalcı bir nitelik gösteren "içerik çözümlemesi". Bu iki yöneliş arasında birtakım ara yönelişler de yok değil kuşkusuz. Örneğin "anlatısal söylem çözümlemesi" bunlardan biri. Bu çözümleme, başlıca uygulayıcılarından biri olan Gérard Genette' e göre, "anlatı ile öykü, anlatı ile öyküleme, ve (anlatının söyleminde yer alan öğeler olarak) öykü ile öyküleme arasındaki bağıntıların incelenmesi" olarak tanımlanır.⁵ Doğrudan doğruya Todorov'dan esinlenen bu tutum, anlatı sorunlarını bu yazarın önerdiği üç temel ulam açısından ele alır:⁶ "öykü zamanı ile söylem zamanı arasındaki bağıntının dile geldiği" zaman ulamı; "anlatıcının öyküyü algılama biçimi" diye adlandırabileceğimiz görünüm ulamı; "anlatıda kullanılan söylem biçimi" nin karşılığı kip ya da koşullandırım ulamı.⁷

Doğrudan doğruya dilbilgisinden alınan bu yaklaşım biçiminin ne denli saymaca ve anlatıyı kavramada ne denli yetersiz olabi-

3 A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, s. 153, 154.

4 On yılı aşkın bir zaman önce bende aynı nedenlerle *L'Imaginaire de Bernanos*'ta böyle bir eleme işlemine başvurmuştum.

5 G. Genette, *Figures*, III, s. 74.

6 T. Todorov, "Les Catégories du récit littéraire", *Communication*, 8.

7 G. Genette, *age*, s. 74.

leceğini kestirmek güç değil. Gerçekten de, elimizde dilbilgisi ulamlarıyla anlatı ulamlarının özdeşliğini kanıtlayabilecek hiçbir veri bulunmaması bir yana, bu üçlü yaklaşım, bir bakıma daha ayrıntılı ve daha buldurucu bir biçimcilik olarak belirlemekle birlikte, incelenen anlatının birçok yanlarını araştırma alanının dışında bırakıyor. Örneklerinden biliyoruz: bu tür araştırmalar, dünyayı kucaklayan söylem olarak anlatı söylemi üzerinde gerçekten etkin bir biçimde duruyor, ama ne dünyanın kendisinden sözediyor, ne de bu dünyada eklenen öyküden; anlatıcının yer aldığı bütün konular üzerinde tek tek duruyor, ama öykünün içinde devinen kişilere şöyle bir dokunmakla yetiniyor; biçim olarak bütün zaman dilimlerini inceliyor, ama öykünün ve öykülemenin alanını oluşturan uzam dizilerine çoğu kez hiç el sürmüyor.

Bir an için, yalnızca kuramsal düzeyde kalarak, Claude Bremond'la birlikte: “Anlatısallık bir öykü zamanına (anlatılan öyküde z , $z + 1$, $z + 2$, vb.) başvurmayı gerektirirse de uzamsallığı gerektirmez”,⁸ diyebiliriz belki, ama bu sav uygulama düzleminde geçersizdir: belirli bir anda, gerçekleştirilmiş bir eylem, söylenmiş bir söz söz konusu olur olmaz, gerçek ya da gücül bir uzam girer hemen işin içine: sözler de, eylemler de “zorunlu olarak uzamsal ve zamansal yerlemler dizgesinde yer alır”.⁹ Uygulamada bir söylemin anlatı düzeyine erişebilmesi için, en azından belli bir yerde ve belli bir zamanda bir söyleme, düşünme ya da yapma edimiyle donatılmış bir kişiyi içermesi gerekir.

Öyleyse, deney de bize bu üç ulamdan birinde gerçekleşen herhangi bir dönüşümün ötekilerin şu ya da bu biçimde bir dönüşümüne yol açtığını gösterdiğine göre, bu üç ulam ve aralarındaki bağıntılar üzerinde yeterince derinleştirilmiş bir araştırmanın anlatıyı yalnızca en anlamlı yanında değil, bütününde, yani tüm yapısı içinde kavraması çok güçlü bir olasılık.

Gerçekten de, bir yandan “biçim ile içeriği birbirinin karşıtı olarak ele alan” biçimci ayırmanın “nesnelerin yapısı”ndan gelmediği, ilineksel bir biçimde, “içeriğin atılarak yalnızca biçimin bırakıldığı bir alan”ın seçilmesinin sonucu olduğu,¹⁰ öte yandan,

8 Cl. Bremond, *Logique du récit*, s. 99.

9 A. J. Greimas, *Maupassant*, s. 19.

10 Cl. Lévi-Strauss, *Anthropologie structurale*, II, s. 157.

anlam evreni kurulurken, daha çok niteliksel bildirilere dayanıldığı, içeriğin oluşmasında çoğu kez etkin bir işlevi bulunan anlatı biçiminin araştırma alanının dışında bırakıldığı göz önüne alınırsa, böyle bir yönelimin üstünlüğü kendîğinden anlaşılır. Bu yaklaşım, gerektiği gibi uygulandığı zaman, her ikisi de ister istemez tümlükten yoksun bulunan iki yöntemi en etkin yanlarıyla, tamamlayıcılık bağıntıları içinde kullanıma sokarak onları aşar. Böylece yapısalcı bir gerekliliği de yerine getirmiş olur. Çünkü, biliyoruz, biçim ile içerik arasında kurulmak istenen karşıtlık yapısalcılık için geçersizdir: biçim ile içerik “aynı türdendir, aynı çözümlemeyle incelenir. İçerik gerçekliğini yapısından alır, biçim dediğimiz şey ise içeriği oluşturan yersel yapıların daha geniş bir yapıya katılmasıdır”.¹¹

Bununla birlikte, ne denli buldurucu olurlarsa olsunlar, ele alınan anlatıyı bu yerlemlerin de eksiksiz bir biçimde yansıtmaları beklenemez. Çünkü, “dünya konusundaki her bilginin süreklinin üzerine süreksizin yansıtılması ile başladığı doğruysa”,¹² araştırmalarımızın “hiçbir zaman nesnelere kendilerine ulaşamaması” bir yana,¹³ hiçbir metin araştırması konusu üzerinde her şeyi söyleyebilecek, “metnin bütün yerdeşlikleri üzerinde aynı zamanda yer alan bütün anlam öğelerini” açıklayabilecek durumda değildir.¹⁴

Bu durumda, bütün sorun anlatının eklemeliğine yön veren anlamlı bağıntıları elden geldiğince dizgesel ve ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkarmak. Zaman, uzam ve kişi yerlemlerinin erdemi de, bir anlatıda yer alabilecek bütün öğelerin bu yerlemlerle sıkı bir bağıntı içinde bulunması nedeniyle, bu amacı gerçekleştirmeye çok elverişli olması. Bugüne dek karşılaştığımız anlatı çözümlemelerinin belki de en tutarlı, en tam ve en ustalıkla olanının: Greimas’ın *Maupassant*’ının, kendi özgül yöntemi ne olursa olsun, öncelikle bu üç ulamın temellendirilmesiyle başlayıp eklemelerinin değerlendirilmesiyle gelişmesi, yalnızca bu kesinlememiz için değil, bu kitapta birbirini bütünleyen altı araştırma boyunca sürdürmeye çalıştığımız yöntemsel tutum için de bir geçerlilik güvencesi sağlıyor.

11 Age, s. 158.

12 A. J. Greimas, *Sémiotique et sciences sociales*, s. 129.

13 Cl. Lévi-Strauss, *L’Homme nu*, s. 574.

14 A. J. Greimas, *Sémantique structurale*, s. 145.

Ama söz konusu yerlemlerin burada ele alınan her yapıtı yapısının gün ışığına çıkarılabilecek bütün bağıntılarıyla kavramak için kullanılmadığını da belirtmek gerekir. Bu kitabın temel amacı, kuramsal açıdan bakılınca verimli olacağı sanısını uyandıran bir yöntemin olanaklarını denemek, her türlü anlatıyı yalnız genel çizgileriyle değil, en bireysel, en özgün nitelikleriyle de kavrayabilecek ölçüde kullanışlı bir yaklaşıma ulaşmak. Çözümleme konusu olarak Fransız yazınının son iki yüzyılı içinde üretilmiş, değişik boyutlarda, ama aynı ölçüde belirgin altı yapıtının seçilmesi de bu amacın bir gereği: önce on dokuzuncu yüzyıldan çok geniş ve karmaşık bir bütün: Balzac'ın *İnsanlık Güldürüsü*, sonra orta büyüklükte, ama, yalın görünüşüne karşın, anlatı sanatının en ilginç örneklerinden olan, ünlü bir roman: Stendhal'in *Kızıl ile Kara'sı*, sonra oldukça kısa, ama gene yalınlığı ölçüsünde ilginç bir yapıt: Flaubert'in *La Légende de saint Julien l'Hospitalier* adlı öyküsü; yirminci yüzyıldan da Marcel Proust'un *A la Recherche du temps perdu'sü*, Georges Bernanos'un *Monsieur Ouine'i* ve Albert Camus'nün *Düşüş'ü*, yani on dokuzuncu yüzyıldan seçilenlerinkine koşut özellikler taşıyan üç yapıt. Bunlardan *İnsanlık Güldürüsü* ile *A la Recherche du temps perdu'nün*, çalışmanın boyutları nedeniyle, bir ölçüde genel çizgilerde kalmayı zorunlu kıldığını, buna karşılık değişik anlatı sorunlarını ele almayı sağladığını, ötekilerinse, büyükten küçüğe doğru gidildikçe, bireysel özelliklerin gittikçe daha geniş, daha ayrıntılı bir biçimde ortaya çıkarılmasına olanak yarattığını söylemek bile fazla.

Ancak bunun uygulayımına ilgili, somut ve tekil bir ayrıntı olduğunu, Camus'nün yapıtı için geçerli olan bir yaklaşımın Balzac'ın yapıtı için de, Balzac'ın yapıtı için geçerli olan bir yaklaşımın Camus'nün yapıtı için de geçerli kaldığını söylemek bile gerekmez. Bu çalışmaların her birinde varılan sonuçlar da yeterince gösteriyor bunu. Ama sonuçlardan sözedilebildiği ölçüde ve bir çözümden bir başka çözüme geçerken bir sorudan başka bir soruya geçtiğimizi, araştırmalarımızın değerinin yanıt aradıkları soruların erimiyle ölçüldüğünü unutmamak koşuluyla.